

Dames en heren,

Wat heeft de overheid met seks te maken?

"Niets", zullen veel mensen onmiddellijk antwoorden. "Ik weet zelf wel wat ik wel of niet prettig vind en met wie ik seks wil hebben. De overheid heeft zich daar niet mee te bemoeien", is de redenering van velen.

Ik neem aan dat de meeste mensen hier aanwezig zich hierin kunnen vinden. Ikzelf ook. Maar toch ook weer niet. Immers, er zijn uitzonderingen op de regel en ik kan zo enkele voorbeelden bedenken waarvan ik vind dat de overheid zich niet moet afwenden, maar moet optreden.

Bijvoorbeeld als een man van 51 een meisje van 14 mee naar huis neemt en seksuele handelingen met haar verricht.

Of als een meisje onder druk van een groep vrienden seks met hen heeft.

Of als het om loverboys gaat. Zoals in het geval van Daniëlle, een meisje van 15 jaar dat eens aan een journalist vertelde:

"Ik was superverliefd op Nick! Hij was zo lief voor me, ik kreeg echt alles wat ik wilde, parfum, nieuwe kleren, etentjes...ik was de enige voor hem! Tot die keer dat 'ie me meevroeg naar Nijmegen, met de auto, met vrienden. Een vriend van hem liet vallen dat 'ie zin had in seks. Nick zei tegen me "ach, één keer kan geen kwaad, doe het voor mij"... Ik voelde me vreselijk verraden, ik ben in de auto door die jongen verkracht. Nick en de anderen stonden gewoon een joint te roken alsof er niets aan de hand was. Later heb ik vaker voor Nick seks gehad, ook voor geld. Nick vond het tijd dat ik zelf de kost eens ging verdienen. (...)"

In Nederland is de norm dat mensen zelf keuzes moeten maken als het om seks gaat. Dit valt onder het zelfbeschikkingsrecht, de autonomie van het individu. Maar hoe zit het dan met Daniëlle? Behoort datgene wat Nick en zijn vrienden deden ook tot de autonomie van het individu? En Daniëlle, die had toch gewoon haar grenzen kunnen aangeven?

Vandaag wil ik het hebben over de autonomie van het individu en over andere waarden die van belang zijn bij seksualiteit en relaties. En ik wil het hebben over de rol van de overheid daarbij.

Ik doe dat door eerst terug te kijken naar onze omgang met seksualiteit in de afgelopen 100 jaar. In die periode is ons denken over seks totaal veranderd. We kunnen met recht van een revolutie spreken.

Anno 2009 geniet Nederland een open en vrijzinnig imago als het gaat om seksualiteit. De meeste Nederlanders genieten van een gezond seksueel leven. Nederland kent een hoog anticonceptie- en condoomgebruik en een laag abortuscijfer en mensen streven naar seks die vooral in een intieme relatie plaatsheeft.

Maar niet met iedereen gaat het goed. Denk aan Daniëlle...

Ik denk ook aan de toename van het aantal chlamydia infecties onder jongeren die de vruchtbaarheid kunnen beïnvloeden, of meisjesbesnijdenis.

Deze problemen, die niet alleen individuen raken, maar soms ook de samenleving, wil ik later in mijn verhaal nader toelichten.

Ik zal ook duidelijk maken dat het uitgangspunt van de overheid om zich met seksualiteit bezig te houden, eveneens een revolutie heeft doorgemaakt. Handelde

de overheid vroeger vanuit de opvatting dat zij wist wat goed was voor haar inwoners, nu wil de overheid mensen juist stimuleren zélf beslissingen te nemen, autonoom te zijn.

Maar ook dat vraagt om overheidshandelen. De overheid stuurt juist om vrijheid en autonomie mogelijk te maken. Centraal staat daarbij de vraag: Waar ligt de grens van de individuele seksuele vrijheid en wanneer moet de overheid wél optreden?

En hóe moet de overheid dan optreden?

Een terugblik

Eind 19e eeuw was seksualiteit vol met taboes, voorschriften en geboden. Homo's bestonden niet. Vrouwen waren op seksueel gebied ondergeschikt aan de man. Het was vooral de man die plezier aan seksualiteit beleefde. En niet alleen binnen het huwelijk. De straf voor overspel door gehuwde vrouwen was veel zwaarder dan voor mannen. Prostituees, vrouwen die overspel pleegden en ongehuwde moeders werden 'onzedelijke' vrouwen genoemd.

Vrouwen gingen zich echter verenigen om te strijden tegen dergelijke misstanden op zedelijk terrein.

Tegelijkertijd werd er door verschillende partijen gepleit voor strenge morele normen, met name uit Christelijke hoek. De strijd om de moraliteit werd voorlopig beslecht ten gunste van de laatsten: in 1911 werd zedeloosheid via de wet bestreden, onder andere via een verbod op abortus en criminalisering van propaganda voor anticonceptie.

In Nederland zette vooral de Nieuw-Malthusiaanse Bond zich in voor anticonceptie. Volgens de NMB was geboortebeperking het beste middel om de problemen als gevolg van overbevolking tegen te gaan. De bond richtte zich op voorlichting en scholing, maar ook op praktische hulpverlening zoals het aanbieden van anticonceptie. Dit laatste gebeurde alleen aan leden: openlijk aanbieden van anticonceptie was en bleef na 1911 verboden.

Binnen dit conservatieve, moralistische klimaat werd in 1914 op particulier initiatief en met steun van de overheid de Nederlandsche Vereeniging tot Bestrijding der Geslachtsziekten opgericht. Aanleiding was de forse toename van syfilis- en gonorroebesmettingen sinds 1908. De Vereeniging richtte zich onder andere op voorlichting. En opereerde daarbij vanuit de sterk normatieve opvattingen ten aanzien van seksualiteit die op dat moment ook maatschappelijk de boventoon voerden.

In de jaren dertig van de 20e eeuw richtte de NMB zogenaamde consultatiebureaus voor 'Huwelijks- en geslachtsleven' op, de latere Rutgershuizen. Deze huizen, zoals het Aletta Jacobshuis en het dr.J.Rutgershuis, boden hulpverlening op het gebied van anticonceptie en geboortebeperking.

De periode na de Tweede Wereldoorlog stond in het teken van restauratie.

Dat gold niet alleen materieel, maar ook het gezin en de verhoudingen tussen mannen en vrouwen. Een traditioneel relatiepatroon en het gezin als ideaal kon rekenen op brede politieke instemming. Daarin hoort seks niet voor het huwelijk en volgt het krijgen van kinderen uit een huwelijk.

Uit de NMB is in 1946 de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming, de NVSH ontstaan. De NVSH had het de eerste jaren niet makkelijk in het katholieke en politieke klimaat. Een sfeer van semi-illegaliteit bleef tot ver in de jaren vijftig rond het anticonceptiewerk hangen. Op lokaal niveau vonden zelfs invallen in

depots plaats. Toch nam het succes en de invloed van de vereniging met de jaren toe.

De Seksuele Revolutie van de jaren zestig en zeventig zorgde voor een trendbreuk in het denken over seks. De emancipatiegolven in deze decennia hadden veel invloed op seksualiteit en relaties. Seksuele normen werden veel ruimer: alles mocht. Seks voor en buiten het huwelijk, seks om de seks en seksuele lust werden geaccepteerd. Ook homoseksualiteit werd benoemd en de homo-emancipatie raakte in een stroomversnelling.

Een belangrijke rol in de verruiming van seksuele normen speelde de komst van de anticonceptiepil in 1962. Ook andere voorbehoedsmiddelen raakten in zwang: het spiraaltje, het pessarium, condooms. Hiermee ontstond de vrijheid om seksualiteit en voortplanting los van elkaar te zien, hetgeen vooral voor vrouwen nieuwe perspectieven bood.

Door de seksuele revolutie voelden veel mensen zich bevrijd uit de dwangbuis van traditionele sekserollen. Voor anderen bracht dit nieuwe vragen; wat wil ik zelf precies en hoe verhouden seks, liefde en intimiteit zich tot elkaar? Weer anderen ging het allemaal veel te snel en zij hekelden de losbandigheid en het gebrek aan zelfbeheersing.

In deze periode ontstond ook een nieuwe open cultuur van voorlichting, die de ooievaar verving. Zo organiseerde de NVSH vanaf 1958 bijeenkomsten voor leraren over seksualiteit en kwam zij in 1967 met een rapport over seksuele opvoeding in schoolverband.

Ook de opvattingen van de overheid veranderden. Kon de rol van de overheid ten aanzien van seksualiteit voorheen worden gekenmerkt door beperking en normering; de jaren zestig en zeventig waren hiervan het spiegelbeeld. De overheid beperkte nu niet de seksuele moraal maar volgde de beweging naar meer vrijheid en zelfbeschikking van het individu. Zo heft de overheid in 1969 het verbod op openbare verstrekking van voorbehoedsmiddelen op. Tevens stelde de overheid in 1969 voor het eerst subsidie beschikbaar voor het geven van seksuele voorlichting.

De discussie over legalisering van abortus kwam op gang, vrouwen eisten 'baas in eigen buik' te zijn. Na lange strijd zou dat in 1984 uiteindelijk leiden tot de abortuswetgeving zoals die in hoofdlijnen nog bestaat.

Intussen werden ook de keerzijden van seksualiteit belicht. Het gezin bleek niet alleen een 'haven in een harteloze wereld', maar ook een bron van geweld en miskenning. De seksuele revolutie bracht naast bevrijding ook nieuwe disciplineren – seks moest je leuk vinden, weigeren kon eigenlijk niet. De vrouwenbeweging benoemde het 'persoonlijke als politiek' en initieerde de discussie over negatieve aspecten, zoals seksueel geweld en verkrachting binnen het huwelijk. Toch werd dit laatste pas in 1991 strafbaar. Ook duurde het nog geruime tijd voordat de overheid het verzet tegen seksueel geweld als politiek thema benoemde. Dat gebeurde in 1984 met de eerste kabinetsnota van Hedy d'Ancona over seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes.

Mocht men al denken dat er vanaf de jaren zestig sprake was van een lineaire ontwikkeling naar meer seksuele emancipatie en vrijheid, dan maakt de ontdekking van het hiv-virus en de opkomst van aids daar begin jaren '80 een abrupt einde aan. Het confronteerde mensen met de negatieve kanten van vrije seks: je kunt er zelfs dood aan gaan. Voorlichting kreeg hierdoor hernieuwde

aandacht en ook het type voorlichting veranderde: veilig vrijen kreeg veel meer nadruk en met hiv had men een ingang op scholen om voorlichting te geven. Met de invoering van de Wet Collectieve Preventie Volksgezondheid in 1990 krijgen GGD'en de taak voorlichting op het terrein van soa en hiv te verzorgen.

Dames en heren, deze korte terugblik op het verleden maakt duidelijk dat we seksueel een enorme verandering hebben doorgemaakt. Het maakt ook duidelijk dat de overheid zich altijd met seksualiteit heeft bemoeid. Het is dus niet zozeer de vraag óf de overheid zich met seksualiteit moet bemoeien, maar vooral hoe, wanneer en in welke vorm. Moet het restrictief en moraliserend -zoals vóór de jaren zestig - of faciliterend en gericht op zelfbeschikking en emancipatie? Moet de overheid zich er direct mee bemoeien, bijvoorbeeld via wettelijke normen, of vooral door ondersteuning van professionals die zelf besluiten moeten nemen?

Voordat ik hier nader op inga, wil ik aangeven op welke waarden mijn beleid is gebaseerd.

De waarden van beleid

De overheid opereert nooit neutraal, maar doet dat vanuit bepaalde waarden. De kernwaarden die ik hanteer in mijn beleid ten aanzien van seksuele gezondheid, seksuele relaties en seksualiteit als zodanig, zijn autonomie, weerbaarheid, besef van wederkerigheid en respect en goede hulpverlening.

Autonomie

Op de eerste plaats autonomie, ofwel zelfbeschikking. Seksualiteit en seksuele beleving zijn zeer individueel bepaald. Wat de één fijn vindt, daar moet de ander niet aan denken. Er is geen algemeen maatschappelijk kader dat voorschrijft hoe mensen met elkaar moeten omgaan en hoe ze seksualiteit moeten beleven.

In Nederland vinden we dat je zelf mag beslissen en zelf moet aangeven wat je prettig vindt en waar je grenzen liggen. De overheid moet dan ook terughoudend zijn in haar morele oordeelsvorming en uitgaan van het zelfbeschikkingsrecht van mensen.

Zo zou je bij sommige meisjes – met name moslimmeisjes – seksuele onthouding als een vorm van emancipatie kunnen zien: lust is voorbehouden aan het huwelijk. Een ander deel van de meisjes heeft bijvoorbeeld seks enkel om de lust: voor hen is dat pas emancipatie, zo stelt Kremer in het WRR-rapport 'Identificatie met Nederland'.

Dat is een groot winstpunt van de afgelopen eeuw; het is aan het individu om seksuele relaties zelf te bepalen en niet aan de overheid, kerk, maatschappelijke organisatie of wie dan ook.

Het is echter wel van belang te beseffen dat niet iedereen van nature in staat is autonoom te handelen.

Hier kan de overheid een rol spelen, door voorwaarden te creëren waaronder mensen hun persoonlijke voorkeuren kunnen ontwikkelen. We kunnen dat in de woorden van de filosoof Isaiah Berlin positieve vrijheid noemen. Dat betekent dat de overheid intervenueert in de privé-sfeer van het individu om persoonlijke en sociale ontwikkeling mogelijk te maken.

Autonomie legt tegelijkertijd ook grenzen op aan de overheid, in de zin dat de overheid niet in de slaapkamer komt en zich niet bemoeit met de uiteindelijke seksuele keuzen van het individu. Dit heet negatieve vrijheid: bescherming van de individuele levenssfeer ten opzichte van de staat.

Overheidsbemoeienis kan hier slechts aan de orde zijn als mensen niet zelf kunnen bepalen wat ze willen in de slaapkamer. Immers, autonomie veronderstelt dat mensen zelfstandig kunnen oordelen wat ze wel en niet willen en dat onder woorden kunnen brengen. Degenen die dat niet kunnen omdat ze geen voldragen zelfstandig oordeelsvermogen hebben, bijvoorbeeld kinderen of verstandelijk gehandicapten, worden door de overheid in hun autonomie beschermd.

Weerbaarheid

Maar ook als je wel geacht wordt over dat oordeelsvermogen te beschikken, is het zelf kunnen beschikken over wat je wilt en wat niet soms minder eenvoudig dan het lijkt. Anders gezegd: Handelt een meisje autonoom als ze toestemt om seks te hebben met verschillende jongens omdat haar vriendenkring dat normaal vindt? Ik denk dat we dat allemaal ontkennend beantwoorden. Ze handelt vanwege de groepsdruk.

Om autonoom beslissingen te kunnen nemen, moet je weerbaar zijn. Weerbaarheid is de tweede centrale waarde in mijn beleid. Je moet je keuzes kenbaar kunnen maken en conform deze keuzes durven handelen, ook ten aanzien van seksualiteit. Je moet je wensen kenbaar kunnen maken. Of zoals onderzoekster Vanwesenbeeck zegt: "Als je nooit volmondig 'ja' kunt zeggen tegen seks, is elke 'nee' ook verdacht." En ook die 'nee' is belangrijk. Mensen moeten hun grenzen kunnen aangeven en daarnaar handelen. Autonomie mag nooit verworden tot gevoelde dwang om handelingen te verrichten of te ondergaan. Dat vraagt om weerbaarheid. De leus "als een meisje nee zegt bedoelt ze ook nee" is nog steeds actueel.

Wederkerigheid en respect

Autonomie en weerbaarheid alleen zijn niet voldoende voor een evenwichtige seksuele relatie. Seksualiteit mag zo langzamerhand een hyper-individuele beleving zijn geworden, het is toch nog steeds iets dat je meestal niet alleen beleeft maar samen met een ander. Seksualiteit gaat daardoor gepaard met grote kwetsbaarheid.

Respect en besef van wederkerigheid hangt daar nauw mee samen. De individuele vrijheid van de één houdt op waar die van een ander wordt beschadigd. Dit noemen we het schadebeginsel. Het zelfbeschikkingsrecht van het individu is van groot belang, maar is niet grenzeloos. Autonomie oefen je uit in een sociale en relationele context. Dit betekent ook dat je verantwoordelijk bent voor de gevolgen die een ander ondervindt van jouw handelen. Een simpel voorbeeld: het besef bij een jongen dat een meisje zwanger kan raken als je geen voorbehoedsmiddel gebruikt. Of: je partner niet melden dat je met hiv besmet bent terwijl je zonder condoom vrijt. Dit is vanuit het schadebeginsel onaanvaardbaar.

Goede hulpverlening

Een laatste belangrijke waarde is het recht op seksuele en relationele vorming en goede hulpverlening.

Seksuele voorlichting is in de jaren negentig van de 20e eeuw wereldwijd als mensenrecht geïdentificeerd. Een aantal belangrijke VN-conferenties heeft geresulteerd in internationale afspraken over die rechten.

Iedereen heeft seksuele en reproductieve rechten. Maar deze rechten kunnen alleen worden geëffectueerd als mensen hebben geleerd hoe ze met seks moeten omgaan, als ze toegang hebben tot informatie over seksualiteit en zich seksueel en relationeel kunnen vormen. En niet alleen seksuele opvoeding is daarbij belangrijk, maar ook toegang tot goede voorzieningen. Laagdrempelige toegang tot anticonceptie bijvoorbeeld. En: toegang tot behandeling van een soa of hulp bij het maken van een afgewogen keuze in geval van ongewenste zwangerschap.

Dames en heren, de vier waarden die ik net noemde zijn niet absoluut en staan ook niet op zichzelf. Ze hangen nauw met elkaar samen, maar kunnen ook met elkaar op gespannen voet staan. Zo kan autonomie in absolute zin leiden tot het voorop stellen van eigen, individueel genot. Dat kan op gespannen voet staan met het hebben van respect voor andermans keuzes.

Aan de andere kant kunnen de waarden ook niet zonder elkaar: autonomie kan alleen tot zijn recht komen als iemand ook weerbaar is; je kunt feitelijk alleen goed aangeven wat je wilt, als je ook scherp kunt benoemen wat je niet wilt, en je daartegen weerbaar kunt opstellen.

Zo gaan respect en goede zorg ook samen: respect kun je alleen tonen als je je bewust bent van mogelijke risico's - bijvoorbeeld soa's - en deze vroegtijdig kunt laten opsporen. Daarvoor is toegankelijke en kwalitatief goede hulpverlening onontbeerlijk.

Uitdagingen voor de overheid

Op grond van deze waarden kunnen we een aantal kerntaken voor de overheid formuleren en in algemene zin de grenzen daarvan aangeven. Kort gezegd zijn die taken: informeren en bevorderen van seksuele en relationele vorming, stimuleren van goede hulpverlening en beschermen.

Deze waarden staan centraal in het kabinetsbeleid. Zij staan niet op zichzelf, maar staan in het perspectief van onder meer maatschappelijke of historische ontwikkelingen. De overheid volgt daarmee de waarden die zich in de samenleving hebben ontwikkeld. De overheid bepaalt ze niet, maar vertaalt ze. En handelt daarmee vanuit verschillende rollen. Bijvoorbeeld als wetgever, als voorlichter, of als handhaver van het recht.

Informeren en bevorderen van seksuele en relationele vorming

Een belangrijke overheidstaak is mensen en in het bijzonder jongeren, goed informeren zodat ze zich bewust kunnen zijn van de eigen behoeften, verlangens en grenzen. Elk jaar worden ongeveer 200.000 jongeren voor het eerst seksueel actief. Zij moeten leren zich bewust te zijn van eigen wensen en grenzen, respect voor anderen kunnen opbrengen, leren dat seks heel fijn kan zijn maar dat je ook moet weten welke mogelijke risico's aan seks zitten. Ook moet de overheid er voor zorgen dat mensen weten waar ze informatie en hulp kunnen krijgen. Dat is geen overbodige luxe, zo blijkt uit onderzoek. Er zijn jongeren met een groot gebrek aan feitelijke seksuele kennis. Zo weet één op de drie jongeren niet dat je ook zwanger kunt raken zonder dat de jongen klaarkomt. Een even grote groep denkt dat je een soa kunt voorkomen door jezelf goed te wassen. De helft (!) van de jongens denkt dat een meisje onvruchtbaar kan worden van de pil.

Naast een gebrek aan kennis, ontstaan problemen ook door een gebrek aan relationele- en seksuele vaardigheden, in vaktermen worden deze vaardigheden ook wel seksuele interactiecompetentie genoemd.

Het ligt voor de hand dat de taak van informatievoorziening en aanleren van vaardigheden bij de ouders ligt: zij zijn immers de primaire opvoeders. Uit onderzoek is gebleken dat een warm gezinsklimaat een positieve invloed heeft op het seksuele gedrag en de seksuele gezondheid van kinderen. Ook om die reden ligt er een taak voor ouders. "Voorlichting is kinderen een basis meegeven voor een gezonde relatie later. Je leert ze over hun lichaam, de verschillen tussen jongens en meisjes en relationele aspecten. Ook is het belangrijk dat kinderen in een vroeg stadium leren nadenken over zaken als homoseksualiteit" zoals seksuologe Van der Doef het ooit weergaf.

In veel gezinnen gebeurt dit gelukkig ook. Ik was verheugd te lezen dat uit opvoedebatten die door de gemeente Rotterdam zijn georganiseerd, seksuele voorlichting en omgaan met eigen en andermans grenzen werd gezien als één van de 10 vanzelfsprekende zaken bij de opvoeding.

Echter, niet alle ouders slagen in een succesvolle seksuele opvoeding van hun kind. Zo is openlijk spreken over seksualiteit in bijvoorbeeld veel Marokkaanse, Somalische of Turkse gezinnen taboe. Ook voor laagopgeleide autochtone ouders is het zonder schaamte spreken over seksualiteit lastig gebleken. Dit heeft gevolgen voor de seksuele opvoeding van hun kinderen. Zij zullen hun informatie elders moeten halen.

Bijvoorbeeld op school.

Maar ook het gesprek in de klas over seksualiteit is geen vanzelfsprekendheid. Hoewel scholen ruimte hebben om aandacht te besteden aan seksuele opvoeding, is voorlichting nooit verplicht gesteld. Hierdoor kan het gebeuren dat niet elk kind op school voldoende of adequate seksuele voorlichting en -vorming geniet. Sommige scholen zijn heel actief, anderen weten niet goed hoe ze het aan moeten pakken of richten voorlichting te veel op de biologische en minder op de relationele aspecten van seks. Of ze vinden het niet passen in hun levensbeschouwelijke of religieuze opvatting. Terwijl de school juist zo'n goed podium voor seksuele vorming is omdat alle kinderen naar school gaan.

Seksuele normen worden aan de ene kant steeds individueler, maar aan de andere kant steeds meer gedomineerd door een mondiale cultuur waarin seksualiteit eenzijdig wordt afgebeeld.

In de multiculturele samenleving is seksualiteit bovendien een 'mijnenveld', zo stelt de filosoof Appiah. Seksuele normen staan soms symbool voor de mate waarin individuen zich kunnen vasthouden aan hun eigen identiteit. Daarnaast neemt de onrust toe wanneer alternatieve normen voortkomen uit andere culturele groepen, dus als 'buitenstaanders' andere normen hanteren. In de media hebben andere seksuele praktijken snel een 'andere kleur': bij 'Breezersletje' denkt men al gauw aan een Afro-Caribisch meisje, bij 'loverboys' aan Marokkaanse jongens.

Het is belangrijk dat de overheid hierin ondersteuning biedt. Zo laat VWS bijvoorbeeld lespakketten ontwikkelen die docenten kunnen gebruiken. Hierin komen ook relationele aspecten van seks aan de orde. Zoals het succesvolle VMBO-lespakket Lang leve de liefde, gericht op thema's als weerbaarheid, communicatie en het ontwikkelen van persoonlijke normen. Ook gaat de overheid interventies ontwikkelen voor het tegengaan van stereotype opvattingen.

Naast school halen veel jongeren informatie van websites en andere informele informatiebronnen. Met VWS-geld is recent een betrouwbare website – www.sense.info – ontwikkeld, met onder meer informatie over seksualiteit, verliefdheid, relaties en anticonceptie. Gemeenten hebben de taak voorlichting op het gebied van seksuele gezondheid te verzorgen.

Organisaties die zich bezighouden met het bevorderen van seksuele gezondheid ontvangen van mij subsidie. De overheid stimuleert daarmee deze particuliere initiatieven. De organisaties zorgen bijvoorbeeld voor onderzoek, kennisoverdracht of deskundigheidsbevordering.

Stimuleren van goede hulpverlening

De tweede voor de hand liggende taak die de overheid heeft, is het stimuleren van goede hulpverlening. Dan heb ik het over laagdrempelige, betaalbare, voor iedereen beschikbare voorzieningen. Voor dit doel heeft de overheid bijvoorbeeld anticonceptie opgenomen in het basispakket en kunnen meisjes en vrouwen die ongewenst zwanger zijn, rekenen op goede begeleiding en – wanneer ze daartoe besluiten – op een veilige abortus.

Om in laagdrempelige hulpverlening te voorzien zijn er op mijn initiatief door het hele land seksualiteitssprekuren mogelijk gemaakt (Sense-sprekuren). Jongeren kunnen er gratis en anoniem terecht met vragen over seksualiteit. Deze spreken lijken in opzet enigszins op de vroegere Rutgershuizen.

De overheid delegeert de daadwerkelijke hulpverlening hiermee aan professionals. De overheid komt dus niet in de spreekkamer. De daadwerkelijke hulpverlening is een kwestie tussen hulpverlener en cliënt.

Ook op andere wijze ondersteunt de overheid professionals: zo stimuleren en financieren we de opsporing en behandeling van soa's onder mensen die een verhoogd risico daarop hebben.

Beschermen

De derde kerntaak tenslotte, is het – daar waar het misgaat - bieden van opvang en bescherming voor het slachtoffer, en bestraffen van de dader.

Wanneer iemand in de uitoefening van zijn eigen autonomie de grenzen van een ander niet respecteert, dan berokkent hij die ander schade. De overheid staat dat niet toe. Daar hebben we onder andere wet- en regelgeving voor. Zo kan de overheid onder meer loverboys en meisjesbesnijdenis bestraffen.

Ook als het gaat om opvang van slachtoffers ziet de overheid een taak voor zich weggelegd. Ik geef daarom een belangrijke impuls om ervoor te zorgen dat er een landelijk dekkend netwerk van opvangvoorzieningen komt. En steunpunten huiselijk geweld waar slachtoffers van huiselijk geweld, eerwraak en vrouwenbesnijdenis terecht kunnen.

Tot slot willen we als overheid kwetsbare groepen beschermen. Bijvoorbeeld door het stimuleren van homo-emancipatie, het Landelijk Partnership Aanpak Seksueel Geweld en het tegengaan van stigmatisering van hiv-geïnfecteerden.

Nieuwe dilemma's en uitdagingen

Deze drie kerntaken van de overheid zijn duidelijk en overzichtelijk. En wellicht is dat een hele geruststelling voor degenen die denken dat het kabinet er op uit is een soort slaapkamerspolitiek in te voeren en via allerlei morele geboden terug wil naar het begin van de 20e eeuw of de jaren vijftig.

Ik hoop dat ik heb aangegeven dat daar allerm minst sprake van is.

Maar het is toch te makkelijk om hier nu te eindigen, alsof er verder op seksueel gebied helemaal niets aan de hand is. Er zijn wel degelijk nieuwe dilemma's en uitdagingen waar de overheid een antwoord op moet vinden.

Morele paniek?

Een voorbeeld is Breezerseks. Dit wordt gezien als één van de nieuwste, maar zeker niet de enige variant van uitwassen van seksualiteit. Maar ik vraag me af hoe nieuw dit eigenlijk is. Is er in z'n algemeenheid sprake van toenemende ontsparing van seks, of gaat het hier om morele paniek waarbij enkele incidentele uitwassen als norm worden gesteld?

Die vraag is lastig te beantwoorden. Enerzijds wijst alles er op – zo vertelde ik u eerder – dat het over het algemeen goed gaat met de seksuele gezondheid van Nederlanders. Ook scoort Nederland bijvoorbeeld nog altijd hoog ten aanzien van homo-emancipatie.

Breezerseks mag dan nieuw zijn omdat breezers nieuw zijn, maar seks in ruil voor andere zaken gebeurde vroeger ook. Of dergelijk gedrag is toegenomen is mij niet bekend. Onderzoek uit 2007 naar instrumentele seks onder tieners geeft geen antwoord op de vraag in hoeverre seks in ruil voor geld of een andere beloning en het bezoeken van seksfeesten in de afgelopen 10 jaar is toegenomen. De verwijzing naar eerdere tijden mag echter sowieso geen argument zijn om je ogen te sluiten voor nieuwe vormen van ongewenste uitwassen.

De loverboy-problematiek bijvoorbeeld vraagt om een specifieke aanpak, onder andere omdat het een specifieke groep meisjes treft. Ik concludeer voorlopig dat we terughoudend moeten zijn in meegaan met morele paniek, maar daarentegen niet weg moeten lopen voor het nauwkeurig benoemen van nieuwe problemen of nieuwe verschijningsvormen van bestaande problemen.

Autonomie; maar van wie?

Een ander onderwerp dat mij als staatssecretaris bezighoudt, is de al eerder genoemde autonomie. Dat het overheidsbeleid gericht moet zijn op autonomie en weerbaarheid kan, denk ik, op ruime instemming rekenen. Maar de vraag is: autonomie en weerbaarheid van wie?

Meestal wordt in eerste instantie aan meisjes gedacht. Zij moeten nadenken over anticonceptie en voorbehoedsmiddelen en zij moeten aangeven wanneer ze iets niet willen. "In onderwijs en hulpverlening zijn het vooral de meisjes die moeten leren hun wensen te articuleren", zo stelt Kremer.

Ook jongeren zelf leggen die verantwoordelijkheid bij meisjes, zo blijkt uit recent onderzoek. Zowel jongens als meisjes vinden dat meisjes verantwoordelijk zijn voor het stellen van grenzen, voor zichzelf én voor jongens.

Maar wat betekent dit voor jongens?

Moeten jongens ook niet leren 'nee' te zeggen? Autonomie betekent immers niet alleen aangeven wat je wilt – of sterker nog, je lust volgen – maar ook het kunnen afleggen van verantwoording. Dat vraagt om zelfbeheersing.

We kunnen vraagtekens plaatsen bij de wijze waarop sommige jongens daarmee omgaan. Zijn hun keuzes altijd een gevolg van bewuste oordeelsvorming en besef van verantwoording, of een gevolg van het idee dat men moet voldoen aan een maatschappelijke norm? Die norm blijkt helaas nog altijd een dubbele moraal in te houden.

Zo blijkt uit recent onderzoek dat een groot deel van de jongeren -zowel jongens als meisjes, autochtoon én allochtoon- de mening deelt dat jongens met veel wisselende seks stoer zijn maar meisjes tot een hoer maakt. Waar meisjes geacht worden een autonome bewuste keuze te maken als ze seks hebben, wordt bij jongens al gauw verondersteld dat ze 'nu eenmaal zo zijn'.

De filosoof Wijnberg zet zich hier tegen af en pleitte er in de NRC van 22 april jongstleden voor, dat seksuele voorlichting niet zozeer de aandacht moet richten op de objectivering van meisjes tot seksspeeltjes, maar op de manier waarop jongens door de beeldcultuur gereduceerd worden tot hun seksuele driften.

Daar is de overheid al mee bezig.

Ik noemde al de voorgenomen interventies voor het tegengaan van stereotype opvattingen. Het ministerie van OCW sluit aan op mijn beleid gericht op weerbaarheid. Ook heb ik met mijn collega van OCW afgesproken meer interventies te ontwikkelen die zich richten op het vergroten van weerbaarheid van jongens.

Ik ben benieuwd naar hun drijfveren. Wat willen jongens? Is 'meisjes scoren' daadwerkelijk zo stoer? Wat zijn de échte verlangens en behoeften van jongens en zijn er manieren waarop die – met respect naar anderen – gerealiseerd kunnen worden?

Kwetsbare groepen

Een andere uitdaging waar we als overheid voor staan, is de seksualiteit van kwetsbare groepen, onder meer allochtonen, laagopgeleiden, prostituees en gehandicapten.

Ik wil op twee ervan kort ingaan.

Nederlanders van allochtone afkomst ondervinden op bepaalde gebieden rond seksualiteit meer problemen dan autochtonen.

Een paar voorbeelden:

Surinaamse en Antilliaanse jongeren lopen meer risico op soa's.

Onder Surinaamse en Antilliaanse meisjes en Afrikaanse en Midden- en Zuid-Amerikaanse vrouwen komen tienerzwangerschappen en abortus veel voor.

En de zelfbewuste, meer vrijzinnige houding van jonge allochtonen kan op gespannen voet staan met een terughoudende, gesloten cultuur rond seksualiteit van oudere generaties. Een extreem voorbeeld hiervan is eerwraak.

Een 2e voorbeeld: Ik hoor signalen uit het veld dat beleid zich meer moet richten op mensen met een geestelijke of lichamelijke beperking of chronische ziekte. Bijvoorbeeld dat seksualiteit bij kinderen met een handicap een beladen terrein is met veel verwarring bij ouders en met veel vragen van werkers in deze sector. Met belangrijke thema's als wanneer en hoe voorlichten, grensoverschrijdingen in de hulpverlening, wat voor anticonceptie en vervroegde of juist verlate puberteit. Ik wil inventariseren wat nu precies de problemen zijn en wat ik voor de groep mensen met een geestelijke of lichamelijke beperking of chronische ziekte kan doen.

Soa

Ook de soa-problematiek heeft de aandacht van de overheid.
Het aantal chlamydia-besmettingen onder jongeren neemt toe.
Jonge mannen die seks hebben met andere mannen zijn onveiliger gaan vrijen.
Omdat hiv minder zichtbaar is door goede medicatie, schatten zij de kans geïnfecteerd te raken verkeerd in.
Professionals waarschuwen voor nieuwe problemen in relatie tot soa en hiv, zoals de toename aan Hepatitis B en –C besmettingen.

De vraag is hoe we die ongewenste ontwikkelingen kunnen keren en hoe ver de overheid hierin moet gaan. Bij een Ivf-behandeling stellen we als voorwaarde dat overgewicht aangepakt moet worden, omdat de kans van slagen anders te klein is. Moeten we bij behandeling van soa's en hiv de voorwaarde stellen dat men tekent voor veilige seks? Daar valt veel tegen in te brengen – we lopen dan bijvoorbeeld de kans dat mensen zich helemaal niet laten behandelen waardoor de kans op verspreiding juist toeneemt, nog los van de vraag hoe je een en ander gaat controleren. Aan de andere kant moeten we wel aandacht hebben voor dit onveilige gedrag.

Seksuele dwang

Ook op andere terreinen zien we nieuwe of buitengewoon hardnekkige risico's. De cijfers met betrekking tot seksuele dwang baren mij zorgen: maar liefst veertig procent van de vrouwen en zeven procent van de mannen is ooit slachtoffer geweest van seksueel geweld. Dit varieert van ongewenste seksuele aanrakingen tot verkrachting.

18% van de meisjes tussen de 12 en 25 jaar is wel eens gedwongen tot seksuele handelingen tegen haar zin. Dat is buitengewoon ernstig en kunnen we als samenleving niet tolereren. Het voorkomen en aanpakken van seksueel geweld is daarom onderdeel van mijn beleid.

En in het kader van mijn beleid Beschermd en Weerbaar, intensivering van de hulp en opvang bij geweld in afhankelijkheidsrelaties, investeer ik ook flink om de hulp en opvang - ook voor slachtoffers van seksueel geweld - te verbeteren. Ik stel daar extra middelen voor beschikbaar.

Dames en heren, ik ga afsluiten.

Eind van dit jaar kom ik samen met de minister van VWS met een uitgebreide brief over seksuele gezondheid. Ik kan u alvast een rode draad uit dat verhaal melden; de overheid bemoeit zich al heel lang met moraliteit en de seksuele gezondheid van haar burgers en zal dat in de toekomst ook blijven doen. Zij heeft de plicht om scherpe grenzen te trekken over wat in de Nederlandse samenleving niet getolereerd kan worden.

Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het schenden van het uitgangspunt van gelijke behandeling van jongens en meisjes, het betwisten van homoseksualiteit als volwaardige seksualiteit en het gebruik van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Ook zal de overheid sturen om de vrijheid en autonomie van het individu mogelijk te maken.

Tegelijkertijd is de rode draad dat de overheid zich niet in de slaapkamer moet begeven en zich in principe niet moet uit laten over wat 'goede seks' is. In dit spanningsveld wordt het beleid ontwikkeld, een beleid dat dynamisch is en reageert op maatschappelijke ontwikkelingen. De overheid betuttelt niet maar

volgt. Ze wil immers de vrijheid en de autonomie van de burger mogelijk maken en is er niet op uit te bepalen wat burgers in de meest intieme momenten van hun persoonlijk leven doen.

Bronnen:

Voor de totstandkoming van deze tekst is onder andere gebruik gemaakt van:

- Onderzoek 'Seks onder je 25e', Soa Aids Nederland en Rutgers Nisso Groep, 2005;
- Rapport 'Identificatie met Nederland', Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2007;
- 'In de schaduw van de lust. Vijftientig jaar Rutgers Stichting (1969-1994)', Lidy Schoon;
- 'Zwijgen is Zonde. Over seksuele en relationele vorming aan jongeren in multireligieuze en multiculturele groepen', Barbara van Ginneken, Yuri Ohlrichs, Ineke van der Vlugt, Rutgers Nisso Groep, 2007;
- Rapport 'Doel(groep) bereikt – bevordering van de seksuele gezondheid tegen een culturele achtergrond', Research voor Beleid, 2009;
- 'Seks en de seksen. Een geschiedenis van moderne omgangsvormen', Cas Wouters, 2005;
- 'Seksuele gezondheid in Nederland 2006', RNG-studies nr.9 onder redactie van Floor bakker en Ine Vanwesenbeeck, 2006;
- 'Vrouwenlexicon. Tweehonderd jaar emancipatie van A tot Z', 1989;
- 'Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is...". Onderzoek naar de beleving van jongeren', Hanneke Felten, Kristin Janssens, Luc Brants, Movisie, 2009;
- Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Een onderzoek naar verbanden met opvattingen en gedrag van jongeren', Hanneke de Graaf, Corine van Egten, Saskia de Hoog, Willy van Berlo, Rutgers Nisso Groep/E-quality, 2009;
- 'Seksualisering. Reden tot zorg? Een verkennend onderzoek onder jongeren', Hanneke de Graaf, Peter Nikken, Hanneke Felten, Kristin Janssens, Willy van Berlo, Rutgers Nisso Groep/Nederlands Jeugdinstituut/Movisie, 2008;
- 'Tienersseks. Vormen van instrumentele seks onder tieners', Hanneke de Graaf, Mechtild Höing, Miriam Zaagsma, Ine Vanwesenbeeck (Rutgers Nisso Groep) in opdracht van Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, 2007;
- 'Trends in seksualiteit in Nederland. Wat weten we anno 2008?', Rutgers Nisso Groep, 2008;
- Verder is gesproken met diverse professionals, met een bijzonder dank aan Monique Kremer (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) en Ine Vanwesenbeeck (Rutgers Nisso Groep). En aan Ton Coenen (Soa Aids Nederland), Dianda Veldman (Rutgers Nisso Groep) en Onno de Zwart (GGD Rotterdam) namens het Platform Soa en Seksuele gezondheid;
- Tevens is gebruik gemaakt van diverse websites en (kranten)artikelen.